

ISTARSKI I RIJEČKI HRVATI U POSJETI ZAGREBU PRIGODOM VELIKE GOSPODARSKE IZLOŽBE 1891.

U vrijeme održavanja velike gospodarske izložbe Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva 1891. godine tu su izložbu organizirano posjetili i Hrvati iz Istre i Rijeke. Ta je posjeta imala i političko značenje. Sadržajem i značenjem te posjete bavi se ovaj članak.

Ključne riječi: izložba, Istra, Rijeka, Zagreb, politika, Hrvatska

Upravna razjedinjenost hrvatskih zemalja u okviru Habsburške Monarhije i posljedice te razjedinjenosti poticali su ih na integracijske težnje, koje su izražavane na različite načine. Jedan vid iskaza tih težnji bile su i svehrvatske smotre kao što su: proslave značajnih obljetnica, otkrića spomenika zaslužnim Hrvatima iz prošlosti, gospodarske izložbe, staleške konferencije, crkvena hodočašća. One su imale veliko značenje kao sjedinjujući čimbenici. Među takvim smotrama posebno je zapamćena velika gospodarska izložba u Zagrebu, koja je trajala puna dva mjeseca, od 15. kolovoza do 15. listopada 1891. godine. Inicijator i organizator izložbe bilo je Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo u povodu 50. obljetnice njegova postojanja i djelovanja, pa je izložba nazvana i *jubilarnom*.

Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo osnovano je 3. veljače 1841. u Zagrebu, dakle, u vrijeme inicijalne faze hrvatske nacionalne integracije, vrijeme ilirskoga pokreta, vrijeme hrvatskoga narodnoga preporoda te je smatrano preporodnom ustanovom. Zadaća društva bila je preporučiti hrvatsko-slavonski gospodarski život putem unapređivanja poljodjelstva, podrumarstva, stočarstva, pčelarstva, vočarstva, povrtlarstva, cvjećarstva, šumarstva, pripreme krmiva, oplemenjivanja sjemenja, usavršavanja poljodjelskih strojeva i alata, organiziranja pokaznih i natjecateljskih izložbi, izdavanja stručnih listova i stručne literature te tematskih predavanja, savjetovanja i tečajeva. Njegovi su utemeljitelji bili Josip Brigljević, Andrija Torkvat

Brlić, Antun Erdödy, Juraj Haulik, Ferdo Inkey, Eduardo Jelačić, Ivan Kralj, Franjo Kukuljević, Laval Nugent, Ladislav Pejačević, Dionis Sermage, Josip Schrott, Franjo Šufflay, Mato Vuković, Eduard Zdenčaj i Josip Žuvić.¹ Prvi mu je predsjednik bio Juraj Haulik, tadašnji nadbiskup zagrebački,² koji je tu dužnost obavljao do 1854., kad je za predsjednika izabran hrvatski ban Josip Jelačić. Sama činjenica da ban prihvaća predsjedničku dužnost u gospodarskom društvu dokaz je koliko je važnost imalo to društvo u životu banske Hrvatske. Poslije smrti bana Jelačića (1859.) predsjednička funkcija povjerena je grofu Miroslavu Kulmeru. Od 1873. novi je predsjednik društva Đuro Jelačić, umirovljeni podmaršal, brat bana Josipa Jelačića, koji je ovu dužnost obavljao dugi niz godina. On je bio predsjednik Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva i u vrijeme pripreme i održavanja jubilarne izložbe tog društva 1891. godine.³ Društvo je imalo svoje podružnice na području čitave banske Hrvatske, od kojih su, po njihovoj aktivnosti, bile najpoznatije podružnica u Zagrebu, Varaždinu, Križevcima, Karlovcu, Iloku, Krapini, Petrinji, Jastrebarskom, Osijeku, Vinkovcima, Vukovaru, Brodu, Gospiću, Bjelovaru, Đakovu, Kutini, Pakracu, Sisku, Koprivnici, Virovitici, Glini, Požegi i Zlataru.

Prva skupna izložba, koju je društvo organiziralo u Zagrebu, svom sjedištu, održana je 1852. godine. Od tiskovina, čiji je pokretač bilo ovo društvo, valja spomenuti najprije *List mésečni Hrvatsko-slavonskog društva*, koji je izlazio od 1842. do 1849., zatim godišnjak *List društva gospodarskoga hrvatsko-slavonskoga* (za 1850. i za 1851. g.). U razdoblju od 1852. do 1855. društvo je izdavalo tjednik *Gospodarske novine*, a od 1855. izdaje *Gospodarski list*,⁴ a 1875. pokreće i list *Seoski gospodar*. Osim časopisa i novina koje je društvo izdavalo, treba istaći i *Kolendar za puk* (od 1847. do 1850.), potom *Gospodarski kalendar* (od 1867. i dalje). Zalaganjem društva osnovana je 1860. stalna Gospodarsko-šumarska škola u Križevcima, organizirani su mnogi stručni tečajevi i održavana brojna stručna predavanja, a angažirani su i putujući učitelji poljodjelstva.

Pripreme jubilarne Gospodarsko-šumarske izložbe Hrvatsko-slavonskog društva 1891. godine u Zagrebu su izvršene vrlo studiozno i odgovorno. Osim Egzekutivnog odbora za pripremu izložbe, osnovani su i brojni područni odbori, koji su pronalazili i motivirali izlagače za sudjelovanje na izložbi. Za uspjeh izložbe bilo je, osim njezina priređivača Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva, zainteresirano i Gradsko zastupstvo u Zagrebu. S pravom se očekivalo da će u vrijeme izložbe Zagreb posjetiti mnogi znatizeljnici i poslovni ljudi ne samo iz svih hrvatskih zemalja, već i s područja čitave Austro-Ugarske, da će ovdasnji ugostitelji, prijevoznici i trgovci imati

1 Agneza Szabo, *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860. - 1873.*, I, Zagreb 1987., 174.

2 Kad je zagrebačka biskupija 1852. uzdignuta na rang nadbiskupije, Haulik je imenovan zagrebačkim nadbiskupom. Na ovoj je dužnosti postao 1856. i kardinal. Poblize o njegovu životu o rodoljubnom radu vidi i u knjizi Velimira Deželica st., *Kardinal Haulik, nadbiskup zagrebački*, Zagreb 1929.

3 Fran Kuralt, *Gospodarsko društvo, njegov razvitak i rad od godine 1841. do 1900.*, Zagreb 1900., 3.

4 *Gospodarski list* i sada izlazi u Zagrebu, te po vremenskoj dužini svoga izlaženja - nakon *Narodnih novina* - spada u najdugevečnije listove u Hrvatskoj.

N. ŠETIĆ, ISTARSKI I RIJEČKI HRVATI U POSJETU ZAGREBU 1891.

znatno povećan promet i utržak, da će o izložbi i Zagrebu izvještavati brojni domaći i strani novinari te da će sve to zajedno doprinijeti daljnjoj afirmaciji ugleda grada.

Već u srpnju 1890. tiskan je u 20.000 primjeraka i razaslan *Poziv za sudjelovanje na Gospodarsko-šumarskoj izložbi u Zagrebu 1891.*⁵ U predviđenom roku (do 30. travnja 1891.) prijavio se velik broj izlagača. Izložba je postavljena na zagrebačkom Sveučilišnom trgu⁶ i to na njegovim otvorenim prostorima, u 22 specijalno podignuta paviljona te u susjednim zgradama Gospodarskog doma i Sveučilišta.⁷

Izložbu su za njezina dvomjesečnog trajanja posjećivali kako individualni, tako i organizirane skupine posjetitelja. Poseban značaj pridavalo se organiziranoj posjeti dalmatinskih Hrvata, kao i organiziranim dolascima istarskih i riječkih Hrvata o čemu ćemo govoriti u ovom napisu.

Istra se nalazila u austrijskom dijelu Habsburške Monarhije, bila je, dakle, upravno odvojena od banske Hrvatske. Rijeka je, *de facto*, iako njezin državnopravni status nije bio konačno utvrđen Hrvatsko-ugarskom nagodbom, bila pod vlašću Mađara i upravno odvojena od banske Hrvatske.

Za organiziranu posjetu istarskih Hrvata izložbi Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva u Zagrebu osobito su se zalagali Matko Laginja, Vjekoslav Spinčić i Matko Mandić,⁸ a za organiziranu posjetu riječkih Hrvata toj izložbi najviše je svojom poduzetnošću učinio Erazmo Barčić.⁹

U *Našoj slogi*, koja je, kao "poučni, gospodarski i politički list" tada izlazila jedanput tjedno u Trstu i bila namijenjena istarskim Hrvatima, tiskana su dva informativna napisa pod naslovom "Jubilarna izložba Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva".¹⁰ Istarski Hrvati poticani su tim napisima na skupni posjet izložbe, koja im pruža priliku da vide Zagreb, najveći hrvatski grad, drag svim Hrvatima, upoznaju proizvode hrvatskoga tla i umijeća hrvatskih proizvođača, te osjete uzajamnu ljubav koju Hrvati gaje jedan prema drugome. Nošeni istom željom da se sjedine njihove zemlje i postanu jedno teritorijalno i narodno tijelo kao što su već sjedinjene svojom sviješću i osjećajima međusobne pripadnosti. Vođe istarskih i riječkih Hrvata isplanirali su da izletnici iz Istre i Rijeke stignu u Zagreb istovremeno. Istrani su trebali putovati vlakom na relaciji Trst - Ljubljana - Zagreb, a Riječani vlakom preko Karlovca do Zagreba.¹¹

5 Ivo Perić, *Zagreb od 1850. do suvremenog velegrada*, Zagreb 2006., 152.

6 Današnji Trg maršala Tita.

7 U toj velikoj zgradi (danas Trg maršala Tita 14) djeluju danas Pravni fakultet i rektorat zagrebačkog Sveučilišta. Zgrada je izgrađena 1856. za bolnicu, ali je u njoj, umjesto bolnice, našla smještaj tvornica duhana. Od 1882., umjesto te tvornice, u zgradi je udomljeno zagrebačko Sveučilište.

8 Poblize podatke o njihovoj predvodničkoj ulozi na istarskoj političkoj sceni vidi u knjizi Mirjane Strčić i Petra Strčića: *Hrvatski istarski trolist: Laginja, Mandić, Spinčić*, Rijeka 1996.

9 O E. Barčiću postoji više informativnih napisa od kojih ističem ove, tiskane u *Viencu* br. 2, Zagreb 1884.; u *Našoj slogi* br. 15, Pula 1913.; u *Hrvatskoj* br. 427, Zagreb 1913. i u zagrebačkom *Obzoru* od 9. IV. 1913.

10 Nevio Šetić: *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama / Naša sloga 1870. - 1915.*, Zagreb 2005., 240-241.

11 N. Šetić, n. dj., posebno vidi podnaslov – "Za vrijeme Gospodarsko-šumarske izložbe u Zagrebu 1891. godine", 238-245. koji je napisan na temelju pisanja *Naše Sloge*.

Informacije namijenjene izletnicima iz Istre, sadržavale su ove podatke: Putna karta u odlasku i povratku ukupno stoji: u I. razredu 14 fiorina, u II. razredu 10 fiorina i 28 novčića, a u III. razredu 6 fiorina i 98 novčića. Za te je cijene navedeno da su “doista jako niske”. O cijenama smještaja i prehrane u Zagrebu priopćeno je sljedeće: “Stanovi u Zagrebu su također jeftini, a živež jeftinija nego li u drugih gradovih”.¹² Vlak polazi iz Trsta 5. rujna 1891. Zaustavlja se na svakoj postaji. Stiže “u Divaču o pol noći, a u Sv. Petar u 1 sat i 23 časa ujutro”.¹³

Dolasci Hrvata iz svih hrvatskih krajeva u Zagreb radovali su Zagrepčane. Tu su radost podjednako iskazivali i članovi Gradskog zastupstva, članovi Gradskog poglavarstva i gradonačelnik Milan Amruš. Zagrebačke su novine isticale da je Zagreb, otkad se u njemu priredila ta velika gospodarska izložba, “postao zanimiviji” i “neodoljivo mami Hrvate iz svih pokrajina”. Posjetitelji se, naglašavano je, “dive ovom gradu, koji se malo po malo diže unatoč zaprekam, što mu se stavljaju”.¹⁴

Najavljujući dolazak Istrana i Riječana, list *Hrvatska* je isticao da su Istrani “dični sokolovi” i “čelični hrvatski borci”. Jednako tako, list je odavao priznanje riječkim Hrvatima za obranu hrvatstva u njihovu gradu i naglašavao važnost te obrane, jer je svakom Hrvatima jasno “što za Hrvatsku znači Rieka”.¹⁵ Izletnici iz Istre, Rijeke i Hrvatskog primorja, njih ukupno oko 350¹⁶ stigli su u Zagreb 6. rujna 1891. u 17 sati. Na kolodvoru su ih dočekali zagrebački gradonačelnik Milan Amruš, nekoliko članova Gradskog zastupstva, veći broj zagrebačkih građana i pjevačko društvo *Kolo*. Građani su klicali: “Živjeli istarski Hrvati!” “Živjeli primorski Hrvati!” “Živjela hrvatska Rijeka!” Pjevači *Kola*, uz prateće zvuke glazbe, su otpjevali *Lijepu našu*. Zatim je gradonačelnik Amruš biranim riječima pozdravio “braću Hrvate iz Rijeke, primorja i Istre” i zaželio im ugodan boravak u Zagrebu, a svojim, također vrlo toplim pozdravima obratili su se i zahvalili, Erazmo Barčić, u ime Primoraca, i Vjekoslav Spinčić, u ime Istrana.¹⁷

Smještaj je organiziran u kućama Zagrepčana. Istrani, Riječani i Primorci su 6. rujna nazočili koncertu pjevačkih i tamburaških zborova, a istog je dana započela u Zagrebu trodnevna izvedbena smotra *Hrvatskog pjevačkog saveza*. Na smotri su sudjelovali pjevački zborovi i tamburaški sastavi iz Zagreba (*Kolo*, *Sloga*, *Merkur*, *Sloboda*), iz Petrinje (*Slavulj*), iz Siska (*Danica*), iz Nove Gradiške (*Graničar*), iz Vukovara (*Dunav*), iz Varaždina (*Vienac*), iz Karlovca (*Zora*, *Nada*), iz Koprivnice (*Podravec*), iz Gospića (*Velebit*), iz Sušaka (*Jadranska vila*), te tamburaški sastavi iz Jaske, Đurđevca, Virja, Krapine, Varaždinskih Toplica, Siska i Karlovca.¹⁸

12 *Naša sloga* br. 35, str 1891. (“Posebni vlak na izložbu u Zagreb”), 2.

13 *Naša sloga* br. 36, Trst 1891., 2

14 *Hrvatska* br. 201, Zagreb 1891. (“Po jubilarnoj izložbi”), 1.

15 *Hrvatska* br. 202, Zagreb 1891., 1.

16 Novinari su izvijestili da je u tom broju oko 80 Istrana i oko 270 Riječana i Primoraca.

17 *Hrvatska* br. 204, Zagreb 1891., 2.

18 Janko Ibler, *Gospodarsko-šumarska jubilarna izložba Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva g. 1891.*, Zagreb 1892., 283. (v. Igor Gostl: *Najsjajnija zagrebačka predstava. U ozračju gospodarske izložbe, prethodnice Zagrebačkog velesajma*, Zagreb 1996.).

N. ŠETIĆ, ISTARSKI I RIJEČKI HRVATI U POSJETU ZAGREBU 1891.

Sutradan, 7. rujna 1891., istarski i riječko-primorski Hrvati su se okupili ispred zagrebačke *Narodne kavane* i odatle korporativno pošli u posjetu Anti Starčeviću, vođi Stranke prava. Starčević je u to vrijeme bio poprilično bolestan. Ranije je stanovao u velikoj Kukovićevoj kući, u kojoj su, kao iznajmljivači stambenog prostora, stanovali mnogi poznati ljudi iz zagrebačkog javnog života (činovnici, novinari, te prosvjetni, zdravstveni i pravosudni djelatnici). Nakon što je ozbiljnije obolio, a bio je samac, neženja, preselio se u kuću svog suradnika i prijatelja, odvjetnika Josipa Franka. Tu je Starčević u 9 sati primio drage goste iz Istre, Rijeke i Primorja. Budući da ih je bilo oko 300, a vladala je ljetna vrućina, nije ih mogao primiti u Frankovoj kući, u kojoj nije postojala velika prostorija, već ih je primio u prostranom vrtu te kuće, gdje su mogli svi stati i osjećati se ugodno. Starčević je često primao pojedinačne i skupne posjete, koje je držao jednim od ključnih načina komuniciranja sa stranačkim sudrugovima i političkim simpatizerima. Takvi su susreti sa *Starim*, kako su nazivali Starčevića, uvijek bili uzbudljivi za posjetitelje, što je bilo vidljivo i ovaj put. Većina i od ovih posjetitelja iz Istre, Rijeke i Primorja su prvi put neposredno vidjeli *Staroga*.¹⁹ Znali su da je doktor filozofije i da je vrlo učen. Čuli su i da je vrlo jednostavan i skroman čovjek, u što su se odmah, vidjevši ga, mogli uvjeriti.

Tijekom ovog susreta izredali su se pozdravni govori, koje je zbog njihova zanimljivog sadržaja, vrijedno predočiti. Prvi je govorio Vjekoslav Spinčić u ime istarskih Hrvata. On je, obraćajući se Starčeviću, kazao: "Veleučeni gospodine! Izložba nam je dala povoda da dođemo u Zagreb te da vidimo i pregledamo prijestolnicu svih Hrvata. Ne možemo drugim dostojnim načinom da iskažemo pravu počast hrvatskoj prijestolnici nego da pozdravimo Vas, koji ste jedini uz Eugena Kvaternika uzeli u svoj program i Istru, koja se također može osjećati članom hrvatske kraljevine, a to ste učinili na temelju naravi i povijesnoga prava. Vi ste prvi i najbolje rasvijetlili i dokazali da i mi spadamo u naručaj Hrvatske, a da joj i po prirodi spadamo u naručaj dokazom je ova slobodna četa istarskih sinova. Udariše nam stupove da raskomadaju jednu zemlju koja u sebi nema međa ni pregrade, ali ti stupovi ne mogu zapriječiti naša međusobna jednaka čuvstva i osvjedočenja da smo jedno. Hrvati iz Istre i Hrvatice, koje ovdje vidite u narodnom ruhu i kroju, ističu Vam svoja čista čuvstva zahvalnosti za Vaše otačbeničke zasluge, te Vas uvjeravaju da Vas jedino i isključivo smatraju prethodnikom i prvakom u narodnom radu. Molim Višnjega da Vas uzdrži što dulje čila i zdrava, a na naše najveće zadovoljstvo utjehu".²⁰

Novinski je izvjestitelj zapisao da su nazočni posjetitelji pratili te Spinčićeve riječi s najvećom pažnjom i uzbuđenjem ističući: "Srca sviju bijahu ganuta do suza".²¹

Na to je Ante Starčević, ozaren političkim i ljudskim smislom ove kolektivne posjete, uzvratilo svojim govorom: "Draga moja braćo! Vrlo mi je drago što ste tako

¹⁹ Starčević se tada nalazio u 69. godini života. Nazivali su ga *Starim* ne po tome što je bio dobnostariji od svojih političkih sljedbenika i simpatizera, već skraćenicom - po prvom dijelu njegova prezimena

²⁰ *Hrvatska* br. 205, Zagreb 1891. ("Primanje Istrana i Primoraca kod dra Ante Starčevića"), 1.

²¹ *Isto*, 1

zauzeti za stvar otačbine onako kako je to sada kazao g. predgovornik ili još bolje kako to vaša dosadašnja djela pokazuju. Svih je nas dužnost da ovoj domovini, koja nam je dala život i daje nam življenje, iskažemo radom sinovlju zahvalnost, svaki svojim načinom i na svojem mjestu kako to bolje može i znade. I u tome je svaki od nas prvi na svom mjestu, a svi smo pak u zajedničkom radu za domovinu jednaki ako li dobro i pametno radimo. Okolnosti, u kojima je naša otačbina, pretežke su, a da možemo govoriti o brzom postignuću cilja za kojim težimo. Ja sam već jednom nogom u grobu i nije daleko smrt koju niti želim, niti je se bojim pa ne mogu se nadati da ću viditi Hrvatsku onakvu kakvu mi želimo i kakva ima pravo da bude. No, to ne mari ništa, vidit ćete je, ako Bog da, vi mlađi i naši unuci pak će onda i svaki pojedinac uživati sreću koju uživa njegova domovina. Nemojmo čekati da nam tuđinac domovinu pomaže, jer na to nije dužan, nego radimo pametno i ustrajmo mi za nju, a dok svoje branimo poštujemo i tuđe, jer ne valja graditi vlastitu sreću na tuđoj nesreći. Bog nas uči: ljubi iskrnjega kao sama sebe, ali nas ni Bog ne uči da ga ljubimo više nego li sebe. Neću nadalje govoriti o stvarima koje vi svi dobro znate, nego zahvaljujem vam se na srdačnom pozdravu, a ovaj cjelov što ću ga dati vašemu vođi, smatrajte kao da sam ga dao i svima vama, kao i svim ostalima vašima koji vas kod kuće čekaju.”

Potom je Starčević zagrlio i poljubio Vjekoslava Spinčića. Nazočni su klicali: “Živio naš vođa Starčević!”, “Živila Hrvatska!”, a jedna “istarska Hrvatica u narodnoj nošnji” prišla je Starčeviću, predala mu buket cvijeća i izrekla nekoliko toplih “ganutljivih riječi”.

Nakon toga uzeo je riječ Ivan Katarinić, koji se obratio Starčeviću, tumačeći misli i sjećaje Hrvata iz Rijeke i Primorja: “Veleučeni gospodine! Ponosim se što su mene riečki Hrvati i ostali Primorci odabrali da ih pred Vas predvodim. Ja se u istinu ponosim što mogu stupiti pred Vaše poštovano lice sa ovako liepom kitom primorskih pravaša, koji dolaze da Vas pozdrave, da Vam se poklone, te da Vam zahvale za Vaš mukotrpn, ali pametni i uspješni rad na polju hrvatskoga državnoga prava. Osobito pako da Vam zahvale što ste hrvatskomu narodu otvorili oči i razkrinkali njegove neprijatelje. Nuždna je između svih nas najskladnija sloga, a skupa s Vama koji ste nam na čelu, nužno je da budemo upravo jedno tielo. Nu na one, koji s nama nisu i neće da budu, a o slozi govore, ne pazimo, jer ne govore iskreno. Mi koji vidimo u Vama zvijezdu prethodnicu bolje budućnosti hrvatskoga naroda, šaljemo i slat ćemo vruće molitve pred priestolje Svevišnjega da vam svemogućí Bog da vidjeti djelo vaše krunom ovjenčano, naime da Vam dade doživjeti ujedinjenu i slobodnu Hrvatsku! U toj Hrvatskoj harni potomci znati će dostojno odužiti se uzkrisitelju naroda svoga”.²²

Katarinićev govor potakao je Starčevića da ponovno govori, te je istaknuo sljedeće: “Ono što sam rekao malo prije dragoj braći iz Istre, kažem i vama, draga braćo i

---

22 *Isto*, 1

N. ŠETIĆ, ISTARSKI I RIJEČKI HRVATI U POSJETU ZAGREBU 1891.

prijatelji iz Rieke i Primorja. Vi koji ste dole na moru i koji ste teško osjetili i izkusili svu nesreću u koju je ova naša Hrvatska strovaljena, poznajete dužnosti koje vežu prave otačbenike. Rieku tuđinci uz pripomoć naših rodoljuba uzeše pod se, a ostalo Primorje uništavaju i zapuštaju oni koji bi bili dužni davati mu pomoć. Uz to bura i kiša odniše i ono malo zemlje što je ostalo na brdima iza uništenih šuma. Tako Primorje kao i sva Hrvatska strada jer joj odniše sve a uz to prieče ju da napreduje. Naša domovina nije siromašna, već je osiromašena, a kad bi mogla u svakom pogledu napredovati bila bi prebogata. Ako za to budu Hrvati radili Bog je dobar, on će blagosloviti njihovo djelo jerbo je namijenjeno svetoj i pravednoj stvari. Za slogu sam uvijek bio i za nju sam spreman učiniti sve što je pošteno, ali samo za onu slogu koja može obstojati među dobrim ljudima i za dobru stvar. Naš je program poznat i mi ga nismo stvorili, jer je izvađen iz poviesti, iz srca i iz potrebe našega naroda. Tko je iskreno za slogu neka slobodno prigrli taj program i mi smo s njima. Ali da mi za ljubav prazne rieči odstupimo od svetinje koju zastupamo, to ne može biti, jer bi to bila izdaja naroda, i mene u tom kolu nikada ne bude. Dakle, draga braćo, budimo složni među nami kao jedan čovjek, a na tuđe prazne ili zlobne rieči ne osvrćimo se. Hvala vam na liepom pozdravu. Cjelivajuć g. Katarinića, cjelivam sve vas”.²³

Tog dana, 7. rujna 1891., Gradsko poglavarstvo Zagreba upriličilo je banket za posjetitelja izložbe iz Istre, Rijeke, Primorja i slovenskih zemalja. Na banketu u Hrvatskom domu je bilo oko 400 nazočnih, na kojem su se redale zdravice. U ime istarskih Hrvata govorio je Vjekoslav Spinčić, a u ime riječkih Hrvata Erazmo Barčić. Spinčić je pozdravio nazočne i istakao svoju radost što se nalazi u Zagrebu, u kojemu se, bez obzira odakle je tko, svi “osjećaju jednaki i jednakopravni”. Daj Bože, zaželio je on, da Zagreb, upravno središte banske Hrvatske, što skorije postane prijestolnica sveukupne, ujedinjene i neovisne Hrvatske. U svom je govoru Erazmo Barčić naglasio da su Hrvati i u austrijskom i u ugarskom dijelu Habsburške Monarhije jasno dali na znanje svima i svakome što žele: “Mi hoćemo biti neovisni!”²⁴

Sljedećeg dana, 8. rujna 1891., održan je komers u velikoj dvorani zagrebačke Streljane u čast gostiju iz Istre, Rijeke i Primorja. Govorili su brojni sudionici tog skupa, od kojih su najzapaženiji bili govori Matka Laginje i Vjekoslava Spinčića. Laginja je isticao: “Mi smatramo Zagreb budućom prijestolnicom svih Hrvata, kako im je danas već kulturno središte... Domovina nam je uvijek jedna, svi se ćutimo njezinim sinovima”. Istaknuo je nadu da će za svoga života “vidjeti Hrvatsku ujedinjenu i slobodnu”. Spinčić je podsjetio da se o Hrvatskoj s pravom govori i pjeva kao o izuzetno lijepoj zemlji. Ona je ujedno i bogata, što je pokazala i izložba, koju su razgledali. Slaveći lijepu i bogatu Hrvatsku, on je na kraju kazao: “Tko da ne ljubi tu domovinu, tko da za nju ne radi, tko da je svakom sgodom ne sjeća?!”

Posjeta Zagrebu za vrijeme trajanja velike gospodarske izložbe 1891. godine imala je izniman značaj za Hrvate iz Istre, Rijeke i Primorja. Ona ih je uvjerila da se u

²³ Isto, 1.

²⁴ Isto, 1.

Zagrebu poznaju i podupiru njihove težnje i da se cijeni njihova politička borba. Po povratku iz Zagreba u Istru Spinčić, Mandić, Laginja i Ante Dukić u svoje ime i u ime ostalih istarskih posjetitelja izložbe, javno su zahvalili zagrebačkom gradonačelniku, zagrebačkom Gradskom zastupstvu i zagrebačkim građanima na pažnji koja im je iskazivana. Dugo će se i s ugodom prisjećati kako bijahu “srdačno dočekani i bratski susretani”.²⁵

U političkom životu Hrvata, Gospodarsko-šumarska izložba pamti se po još jednom događaju koji je tada izravno govorio o narodnom, političkom i moralnom stanju u Austro-Ugarskoj Monarhiji, a prije svega u području Istre, a izazvao ga je svojom izjavom Vjekoslav Spinčić. Naime, Spinčić je kao govornik istarskih Hrvata prigodom hrvatske gospodarske izložbe u Zagrebu izrazio želju, “da se Hrvati sjedine pod habsburškim žezlom”, što je značilo da bi se u toj hrvatskoj zajednici našla i Istra. Naime, zbog te je javno izrečene riječi narodni zastupnik u bečkome Carevinskom vijeću i profesor “ženskoga učiteljišća” u Gorici Vjekoslav Spinčić bio kažnjen gubitkom profesorske službe i svih prava koja su otuda proizlazila.

Zapravo, zbog javnog iznošenja svojega mišljenja izgubio je pravo na rad u državnoj službi. Takav je vladin čin, čin ministra prosvjete, izazvao veliko negodovanje s raznih strana. Tijekom prve polovice 1892. podneseno je više interpelacija u Carevinskom vijeću, a raspravljalo se i u imunitetnom povjerenstvu bečkog Carevinskog vijeća o imunitetnom pravu zastupnika Spinčića. Danas je jasno kako je afera Spinčić bila politički motivirana, te se njome pokušalo tada zastrašiti i eliminirati najgorljivijeg narodnog predstavnika u javnom artikuliranju narodne težnje istarskih Hrvata, o sjedinjenju hrvatske Istre s banskom Hrvatskom. Ciljano se političkim sredstvima potiskivalo težnje istarskih Hrvata, te se na taj način zaprijetilo i svima drugima koji su se bili spremni za to javno zauzeti. No, danas nema dvojbe – Spinčićeva je afera bila od koristi, kako za osviješćenje položaja Hrvata u Istri, tako i općenito u aktualizaciji hrvatskoga pitanja u Austro-Ugarskoj Monarhiji.²⁶

---

25 *Naša sloga* br. 38, Trst 1891., 2.

26 N. Šetić, n. dj., 242-245.

The Croats from Istria and Rijeka visiting Zagreb in the occasion of the Great Economic Exhibition in 1891

Croatian-Slavonian economic society with its centre in Zagreb had very important role in economic and enlightenment life of Banska Hrvatska. Among other things, it also organized economic exhibition, and the biggest one among them was held in the year of 1891. That one lasted for whole two months. That important exhibition was visited by Croats who came organized from all Croatian lands. Some of them separated among each other, were put in under Austrian authority, while others were under authority of Hungarian part of Habsburg Monarchy. Encounters between Croats from one and Croats from other part of the Monarchy were taking place indicating their wish for uniting and wish that Zagreb becomes a capital of the whole, united Croatia. That was the point of visitation of Croats from Istria and Rijeka to Zagreb in a year of 1891 in which it's been both realized and experienced.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LX
Zagreb 2007.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LX, str. 1-401, Zagreb 2007.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Suizdavač

Srednja Europa, d.o.o.

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša, Mirjana Gross, Tvrko Jakovina

Ivan Kampuš, Franko Mirošević, Ivica Prlender

Tomislav Raukar, Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa *Historijski zbornik* su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Objavlјivanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb